

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІСТОРІЇ У РОМАНІ М. ОНДААТЖЕ «АНГЛІЙСЬКИЙ ПАЦІЄНТ»

Статтю присвячено проблемі тлумачення історії у романі канадського письменника М. Ондаатжі «Англійський пацієнт». Особлива увага приділяється вивченню історичного фону та його взаємодії з літературним у романі. Твір розглянуто у межах давньої західної традиції написання про культурне Інше, від Геродота до Р. Кіплінга. Тлумачення поняття історії М. де Серто служить відправною точкою для аналізу презентації М. Ондаатжі історії англійського пацієнта, як і історії ХХ століття. Доведено, що фізичне каліцтво головного персонажа є метонімічною репрезентацією післявоєнної та постколоніальної свідомості.

Ключові слова: історія, література, ідентичність, гібридність, постколоніальний.

Статья посвящена проблеме толкования истории в романе канадского писателя М. Ондаатже «Английский пациент». Особое внимание уделено изучению исторического фона и его взаимодействию с литературным в романе. Произведение рассмотрено в рамках давней западной традиции написания про культурное Иное, от Геродота до Р. Киплинга. Толкование понятия истории М. де Серто служит отправной точкой для анализа представления М. Ондаатже истории англійського пацієнта, как и истории ХХ века. Доказано, что физическое увечье главного персонажа является метонимической репрезентацией послевоенного и постколониального сознания.

Ключевые слова: история, литература, идентичность, гибридность, постколониальный.

The article reveals the problem of interpretation of history in the novel «The English Patient» of the Canadian writer M. Ondaatje. Special attention is given to the discussion of the historical background and its interaction with the fictional in the novel. «The English Patient» is situated within the long-standing Western tradition of writing about the cultural «Other», from Herodotus to Rudyard Kipling. Michel de Certeau's notion of history serves as a reference point for the analysis of Ondaatje's presentation of the English patient's story as well as of twentieth-century history. It is argued that the protagonist's physical mutilation is a metonymic representation of post-World War II and postcolonial consciousness.

Key words: history, literature, identity, hybridity, postcolonial.

Історіограф та літературний історик оформлюють у слова минуле, у процесі з'являються нові факти, нові моделі, нові розуміння, тлумачення. Із плином часу людські потреби змінюються, і природно, що минулий досвід сприймається та інтерпретується по-новому. Проте саме використання реальних історичних подій у якості сюжетної основи для літературного твору є, напевно, найефективнішим засобом, за допомогою якого минуле можна зрозуміти та оцінити, адже дистанція, досягнута шляхом нарації дає читачеві та письменникові змогу немов знову переглянути історію з новою, глибшою обізнаністю.

Ремен Селден вважав, що відношення між літературою та історією слід переосмислити. На думку

дослідника, не існує стабільної та зафіксованої історії, яку можна було б трактувати як «фон» для літератури. Історія завжди виступає предметом для розповіді про минуле із застосуванням інших текстів у якості інтертекстів [8, с.109].

У свою чергу, історик Хейден Уайт стверджує, що історія та література мають багато спільного, застосовуючи наративні прийоми та засоби риторики для створення вербального образу «реальності». Він робить припущення, що літературне та історичне відрізняються не як вимисел і факт, а на основі різних текстуальних цілей. Таким чином, літературні та історіографічні тексти слід розглядати як писемні форми, проте не взаємно виключаючи у сенсі їхніх якостей уяви та факту. Таке

переопрацювання історії допомагає нам у подальшому тлумаченні інтертекстуальності. Насправді, історичний фон сам по собі стає текстом, який можна порівняти з літературою [8, с. 111]. Дослідження літературних творів у цьому аспекті виявляються актуальними з різних перспектив, адже сьогодні у літературознавчих розвідках немає чіткого з'ясування проблематики, пов'язаної з інтепретацією історії в літературі, історичними дискурсами, стосунками між літературою та історією тощо.

Поняття «літературної історії» знаходиться на перетині між традиційною (науковою) історією та «чистою» літературою. Гібрид, що утворений в результаті, пропонує такий доступ до історії, який більш традиційний спосіб подання не в змозі надати. Цю тезу підтверджує і аналіз роману про Другу світову війну «Англійський пацієнт» одного з провідних англоканадських письменників Майкла Ондаатжі. У своєму найвідомішому романі, який було екранізовано у 1996 році британським кінорежисером Ентоні Мінгеллою та який отримав Букерівську премію 1992 року, автор узагальнює свій космополітичний досвід приналежності до різних культур, що включає шрі-ланкійську, британську та канадську складові, і одночасно звертається до одного з епохальних подій 20 століття – Другої світової війни та подій 1942 року, їхнього впливу на людську психіку. Події війни завжди посідали центральне місце у наративах, пов'язаних з історією. Конфлікти між конкуруючими цивілізаціями та окремими суб'єктами спричинили жахи сьогодення та хвилювання майбутнього. Перша світова війна, Друга світова війна, війна у В'єтнамі та багато інших подібних подій у тій чи іншій країні залишили після себе брутальність, жорстокість, спустошення, деградацію та відчуження. Слід зазначити, що історія та література, які значною мірою висвітлюють ці явища та події, оперують ними по-різному. У романі письменник роздумує над тим, як люди завжди шукають промінь надії, незважаючи на спустошення та втрату цінностей. Водночас явно постає супротив будь-якому проповідництву, головне місце відведено пошукам миру, рівноваги та добра. Факти наукової історії вплетені у полотно нетрадиційних, незвичайних історій, пов'язаних з ними. Почуття слабкості, створене формальними межами традиційної історії зникає, і розкриваються нові можливості для розуміння історії.

Одразу слід зазначити, що існує кілька досліджень, присвячених історичному аспекту роману М.Ондаатжі «Англійський пацієнт». Головним чином, це літературознавчі твори західних дослідників постколоніальної літератури. Один із сучасних дослідників творчості письменника С. Тотоші де Зепетнек у розвідці «Англійський пацієнт» М.Ондаатжі та питання історії» вивчає історичну основу роману та його екранізації. На його думку, роман, насамперед, є твором художньої літератури, і «істинна» цінність історичного фону цього чи будь-якого іншого літературного тексту має сумнівне значення у літературознавстві. Проте дослідник не заперечує, що інтерпретація історичного

матеріалу у творі змусила читачів замислитись над проблемами соціальної відповідальності та історії. Автор також розглядає проблему національної ідентичності, розкриває сутність Іншого у романі [див.: 11]. Індійський літературознавець Мадхумалаті Адхікарі у дослідженні «Історія та оповідь: неконвенційна історія у «Англійському пацієнті» Майкла Ондаатжі та «Сказаннях півдня Тихого океану» Джеймса Міченера» з компаративістської перспективи аналізує взаємодію літератури та історії у двох романах про Другу світову війну. М.Адхікарі стверджує, що подібні літературні твори, які знаходяться на перетині конвенційної історії та художньої літератури, дають читачеві виняткове відчуття досвіду учасника історичних подій та допомагають оцінити та зрозуміти їх [6]. Питанням картографії, історіографії та ідентичності у романі присвячена публікація Н. Ренжера, у якій автор висловлює думку, що у творі М. Ондаатжі розмірковує над такими постколоніальними темами, як репрезентація, відсутність, домінування та привласнення, а сам роман є натяком на те, що об'єктивність, яку західний світ приписує картографії та історіографії, є частиною вимислу, створеного цими формами репрезентації [9]. Ще одне дослідження носить оглядовий характер і присвячене використанню історії М. Ондаатжі у своїй творчості [5]. Також проблемам історії у романі присвятила своє дослідження С. Хільгер. Як бачимо, досі небагато уваги приділялося дослідженню історичних аспектів роману «Англійський пацієнт», а точніше, інтерпретації автором історії та взаємодії історичного та літературного у романі.

У творі ми спостерігаємо зникнення стійких та абсолютних рамок відношення, історія більше не має жодного конкретного значення чи тлумачення, кожна культура є гібридною та нецілісною, тому ми змушені сприймати складні парадокси текстів, позбавлених центру. У своєму дослідженні Еджей Хебл спостерігає, що «М. Ондаатжі часто захоплювався спробою включити маргінальні фігури з історичного минулого у неісторичний жанр» [4, с. 97]. Тоді як це спостереження написано по відношенню до інших творів письменника, його можна застосувати і до «Англійського пацієнта». Окремі персонажі у романі є справді такими «маргінальними фігурами з історичного минулого». У той самий час нам слід визнати, що метод застосування М. Ондаатжі «маргінальних фігур» з історії не робить його прозові твори «історичними» романами у жодному значенні цього слова. Навпаки, його модерністський спосіб інтерпретації історичного створює таку поетичну прозу, яка «керує» історією.

Історіографія – це фіксація реальності через текст. Алмаші, головний персонаж роману, стверджує що саме через книги «історія потрапляє в нас» [7, с. 18]. Іншими словами, здається, історія доступна нам лише у вигляді тексту та карти. Однак він також визнає, що існують усні історії, які складно записувати, такі як «легенди та чутки в історії» [7, с. 141], вони допомагають надати певну форму пустелі. Такі історії дуже важливі у романі, адже

вони заповнюють прогалини у зафіксованих на письмі історіях. Очевидно, не лише географічний, а й історичний простір пустелі не піддається фіксації саме через їхню мінливу природу. Пустеля виступає метафорою незавершеності та невизначеності географічної та історичної картографії.

Зміст книги «Історія» грецького мандрівника і першого західного історика Геродота, як і її матеріальне втілення, М. Ондаатжі бере у якості шаблону для власного твору. Так само як Геродот відновлює «втрачену історію» пустелі [7, с. 135], записуючи розповіді про «глухі кути на поворотах історії» [7, с. 119], М. Ондаатжі у романі відновлює апокрифічні історії. Письменник, як і Геродот, у поетичній формі представляє усні історії, які у іншому випадку могли бути загубленими, заповнюючи ними прогалини, залишені традиційними розповідями. У «Англійському пацієнті» офіційна історія руйнується в той самий час, коли персонажі розповідають свої власні історії. Більше того, рух, який змінює соціальний, політичний та історичний простір, протиставляється картографії, яка прагне контролювати простір.

Англійський пацієнт М. Ондаатжі починає свою розповідь від першої особи, яка часто переривається, з визнання впливовості та сили написання історії. Те, що він насолоджується насиченим пилом запахом книги Геродота стає зрозумілим, коли Хана, його вірна медсестра, розглядає книгу, яка пройшла з ним через авіакатастрофу та вогонь. Це «екземпляр «Історії» Геродота. Сторінки його чудово співіснують із спостереженнями та примітками, які англійський пацієнт записував між рядками, а також з малюнками і сторінками з інших книг, вирізаними та вкесними сюди» [7, с. 16]. Створення історії та ідентичності англійським пацієнтом подібне палімпсесту і виступає як підтвердження висловлення Геродота, що «моя історія... з самого початку знайшла доповнення до основного аргумента» [7, с. 119]. Додаткове дослідження англійського пацієнта прагне завершити задум Геродота «поєднати міражі» [7, с. 119]. Це прагнення подальшого детального дослідження ставить англійського пацієнта та Геродота у межі давньої традиції писання про Інше. Пробуджуючи цю традицію, М. Ондаатжі стирає тонку межу між історією та літературою, тому у питаннях ідентичності надзвичайно важливими стають окремі фрагменти твору.

У перших сценах роману перед читачем постає понівечене тіло англійського – як про нього думають у більшій частині роману – пацієнта. Його каліцтво віддзеркалюється у руйнації навколо нього, включаючи і віллу, на якій вони живуть, і частково пошкоджені книги, в яких були «прогалини у сюжеті» [7, с. 7], як і у його власній історії. Авіакатастрофа розплавилася його тіло у паралізовану масу з людської плоті. Тіло англійського пацієнта метонімічно представляє неоднозначність поняття «історія», воно є наслідком як історії, так і його власної оповіді. Французький історик Мішель де Серто описує історію як «текст, що організовує

єдині значення і піддає їх трансформаціям, правила яких можна чітко визначити» [2, с. 41]. Англійський пацієнт стає полем для битви різних інтерпретацій історії, які його тіло – текст – встановлює для тих, хто читає його і прагне зрозуміти його правила. Кожен персонаж трансформує значення тексту різними шляхами, встановлюючи своє відношення до англійського пацієнта. Намагання персонажів зрозуміти та пізнати англійського пацієнта, підігнати його під якусь категорію водночас виступає як непряма спроба примиритися із їхнім власним відношенням до зміненої реальності, у якій на питання, хто є Інше, не можна чітко відповісти.

Заохочений допитливістю Хани, англійський пацієнт робить спроби побороти свою амнезію, починаючи свою нарацію із визначення себе по відношенню до Іншого, бедуїнів, які рятують його після авіакатастрофи. У 1944 році, приблизно через два роки після аварії, плем'я приносить свого пацієнта на британську базу у Сіві. Там він «був ще однією загадкою, без жодних ознак ідентифікації та впізнання» [7, с. 95], адже пізніше у романі є непрямий натяк на те, що плем'я забрало жетон. Він стає англійським пацієнтом, проте прикметник завжди використовується з прихованими лапками. Головний герой перетинає як лінгвістичні, так і національні кордони, залишаючись непізнаним чужинцем. Завжди залишається щось, чого ми не знаємо про нього. Таємничість, яка оточує головного персонажа, викликає підозру, що він сам міг поводитися у нецивілізованій манері, несумісній із справедливістю та законами. Хоча інші персонажі прагнуть заповнити прогалини у його історії у полотні Свого, ідентичність англійського пацієнта залишається невизначеною, а значить, підозрілою. Він виступає як тривожна присутність у кінці колоніалізму та війни, а на його тілі історія описує проблеми «періоду пристосування» [7, с. 54]. Англійський пацієнт балансує на межі між цивілізованим та варварським. Ця бінарність зберігається до кінця роману. Його існування руйнує будь-який жорстко встановлений бар'єр між цими двома поняттями.

Обвуглене тіло англійського пацієнта стає фігуральним зображенням нової темної епохи, у яку вийшло людство. Його тіло драматизує конфлікт між історіографічною та психоаналітичною концепціями часу та пам'яті. Ці два підходи по-різному бачать відношення між минулим та теперішнім. Тоді як «психоаналіз у теперішньому розпізнає минуле; історіографія розміщує їх одне поруч з іншим» [2, с. 4]. Після авіакатастрофи англійський пацієнт вже не той, ким він був раніше. У цьому сенсі минуле відрізняється від теперішнього і стоїть поруч з ним, у результаті чого минуле можна вивчати з історіографічної точки зору. Існує відстороненість, певна дистанція, яка і створює враження об'єктивності, водночас ускладнюючи відношення між теперішнім та минулим, висуваючи на перший план той факт, що вони тісно пов'язані психоаналітичним поняттям «мнемічний слід, повернення забутого» [2, с. 3-4]. З цієї точки зору

суто історіографічний підхід не може підтримувати ілюзію двох окремих часових періодів. Сила пам'яті стирає встановлений розрив між діяльністю дослідження та об'єктом, що вивчається. Минуле і теперішнє тісно пов'язані, і повернення забутого, пригніченого створює амбівалентний простір для пізнання не лише для англійського пацієнта, який прагне згадати своє минуле, а і для тих, хто прагне заповнити прогалини у своїй ідентичності, щоб віднайти сенс свого життя.

Авіакатастрофа змусила англійського пацієнта своє національне походження. Виявляється, що його амнезія стала повною реалізацією його бажання «стерти ім'я та місце походження» [7, с. 139]. Він став позначувальним без позначуваного. У романі автор немов грається з читачем стосовно можливості пізнання, ким насправді є англійський пацієнт, згадуючи ім'я «Алмаші» [7, с. 142]. Ім'я з'являється без жодного прямого відношення до його носія. Читач самостійно встановлює зв'язок між «Алмаші» та англійським пацієнтом, коли усвідомлює, що «Алмаші» – це єдине ім'я без зрозумілого об'єкта посилання, а значить, воно повинне співвідноситись із єдиним у романі персонажем без імені. Стівен Тотоші де Зепетнек ідентифікує історичну постать Алмаші, аристократичного угорського дослідника, як модель для персонажа англійського пацієнта [11]. До того ж, як зазначає літературознавець після дослідження значної кількості німецьких та угорських історичних джерел, існує «значення сумнівної ідентичності» [11, с. 144] стосовно історичної постаті Алмаші також. Для дослідника «цікавим фактором тут є питання про слизьку ідентичність Алмаші, аналогічну до такої ж у англійського пацієнта у романі» [11, с. 145]. У романі англійський пацієнт встановлює свою непостійність, коли зазначає, що «після десяти років у пустелі для нього було легко перетинати кордони, не належачи до жодної нації» [7, с. 139]. Ідея вислизаючої ідентичності у цьому тексті співзвучна зі складністю у формуванні ідентичності угорської нації. Натякаючи на той факт, що образ головного персонажа засновано на історичній постаті угорського Алмаші, М. Ондаатжі дражнить читачів можливістю розгадати таємницю ідентичності. До того ж, ближчий погляд на літературну концепцію ідентичності Алмаші виявляє, що автор штовхає нас у непізнаний простір фрагментації, допитливості, фантазії та амбівалентності.

Інші образи у романі мають власні тілесні рани і душевні страждання, а також власні понівечені ідентичності. Вони збираються навколо англійського пацієнта у спробі прийти до згоди з історією. Він стає, як вказує Стефан Скобі, їхнім «екраном» [7, с. 99], адже «кожен персонаж змінює своє справжнє прагнення через образ іншого» [7, с. 99]. Англійський пацієнт надає оточуючим остаточний образ Іншого, він поглинає їхній власний пошук ідентичності. Така катартична якість англійського пацієнта у цій структурі «відстрочки чи заміщення» [7, с. 99] стає зрозумілою у його взаємодії з

Караваджо. Караваджо прагне дізнатися про політичну участь англійського пацієнта протягом війни, він робить спроби викликати повернення забутого та пригніченого. Він змушує англійського пацієнта говорити і сподівається, що морфій, який Хана регулярно застосовує, допоможе. Потреба Караваджо з'єднати уламки спогадів англійського пацієнта спричинена відчуттям, що вони є ключем до згоди зі своєю власною, розбитою на шматки післявоєнною ідентичністю. Караваджо відносить англійського пацієнта до сфери кочового та неідентифікованого Іншого, яке потрібно контролювати та обмежувати. Англійський пацієнт отримує характеристики «вовка», погрожуючого та приховуючого існування у пустелі. У той самий час він виявляється святим, якого члени особливої спільноти відвідують заради власного зцілення. Розуміння мовлення цього повністю понівеченого тіла є тією метою, з якою всі приходять до англійського пацієнта, особливо Караваджо, який вірить, що він є причиною його власного фізичного та емоційного каліцтва.

Незважаючи на спроби Караваджо отримати тривалу розповідь від англійського пацієнта, він чує лише фрагменти, які він прагне зібрати у полотні минулого, щоб зробити власне життя у теперішньому можливим. Занурення у історичні руїни Іншого є спробою Караваджо зцілити власні рани. Фокусування на розламаній природі свідомості є способом взаємодії з відчуттям розпаду, руйнації та дезінтеграції у післявоєнний та постколоніальний періоди. Ці «відображення понівеченого життя» утворюють колаж з випадкових роздумів стосовно післявоєнного існування. Фрагменти нарративу відображають каліцтва різних персонажів. Караваджо, колишній злодій, був позбавлений тієї частини тіла, яка до того була найбільш «важливою» частиною його ідентичності, його руки. Впродовж війни нацистські офіцери відрізали йому великі пальці. Тепер він є «людиною з перев'язаними руками» [7, с. 27]. Караваджо вважає англійського пацієнта відповідальним за втрату ним ідентичності, тому що він вбачає в ньому німецького шпигуна. Проте його біль змішаний із задоволенням, яке асоціюється із зосередженням на фрагментах. У той самий час, коли бинти діють як захисні «рукавиці» [7, с. 53], вони також підкреслюють схильність Караваджо робити фетиш зі своїх рук і, таким чином, надають йому самозакорданості зосередженості на тому факті, що він більше не є «цілим». Мазохістське задоволення від фокусування постколоніального/післявоєнного суб'єкта не лише на своїх власних уламках, але і на чужих, перетворюється на нарцисизм дезінтеграції. Підкреслюючи відсутність, суб'єкт захищає своє право на брак ідентичності, стверджуючи цю «прогалину» як власну індивідуальність. Зміщуючи цю увагу на фрагментацію інших, суб'єкт робить спробу примиритися із власною руйнацією. Тоді як Караваджо хоче зцілитися, він також прагне помститися. Найбільш комфортно він почувається у присутності «обезголовленої статуї графа»

[7, с. 34], яка виступає заміщенням покарання, якого він хоче для Алмаші. Забинтовані руки Караваджо пробуджують у Хані бажання піклуватися про чоловіка, якому вони належать. Вона доглядає не лише англійського пацієнта, а і Караваджо, у спробі зупинити процес саморуйнації, що почався під час війни. Її материнські якості як медсестри тісно переплетені із навмисним актом самокаліцтва, скерованим присутністю «нескінченного потоку поранених, яких рухався немов шлам, що передають гірники при проходженні тунелю у темряві» [7, с. 49]. Вона зрізає своє волосся, «роздратування від його присутності протягом попередніх днів все ще в її голові – коли вона нахилилася вперед, і її волосся торкалося крові у рані» [7, с. 49-50]. Вона пориває зі своїм минулим, дізнаючись про свою помилку та смерть коханого та батька. Хана відчуває себе прив'язаною до вілли Сен Джироламо, яка «мала вигляд фортеці після облоги, кінцівки більшості зі статуй були знищені у перші дні бомбардування» [7, с. 43]. Ці скульптури не лише відображають фізичне знищення, вони також віддзеркалюють постійний страх руйнації та жорстокості.

Загроза руйнації нависає над кожним у віллі Сен Джироламо, особливо над Кірпалом Сінгхом, індійським сапером, який нейтралізує бомби для британської армії. Небезпека, з якою щодня зустрічається сапер, була витіснена бажанням «вистріляти зі свого автомата точно в ціль. Знову і знову він цілиться в ніс скульптури у саду чи в одного з коричневих яструбів, що кружляють в небі над долиною» [7, с. 73]. Націлюючись на скульптуру, він хоче знищити ту частину себе, яка обривно дає можливість йому виявляти бомби, – свій ніс. Він здатний буквально «відчувати запах» небезпеки у повітрі, коли проходить біля захованої бомби. Проте цей «ніс» не є чистою інтуїцією, адже Кіп навчався у британській армії. Він є продуктом англійської колоніальної влади у Індії та є прикладом прирученого Іншого, якому ніколи не нададуть повної рівності у правах. Його вчитель, лорд Сафолк, репрезентує колоніальне «прагнення зміненого, впізнаваного Іншого, як суб'єкта майже такого ж, проте не повністю» [1, с. 86]. Кіп є однією з «узаконених версій несхожого» [7, с. 88], на що вказує і спотворення його імені. Його ім'я – Кірпал Сінгх, проте англійці дали йому прізвище Кіп, коли дехто з офіцерів інтерпретував жирну пляму на його першій доповіді як жир від копченого оселедця [7, с. 87]. Так, ідентичність Кіпа була так би мовити «викурена», і «через тиждень його справжнє ім'я, Кірпал Сінгх, забули» [7, с. 88]. На інтертекстуальному рівні спотворене ім'я Кіп перегукується із Р. Кіплінгом та його титулованим «героєм» Кімом. Із своїм власним спотворенням Кіп приходив до англійського пацієнта. У стосунках між Кіпом та англійським пацієнтом Кіп «здається їй [Хані] Кімом, що ожив» [7, с. 111]. Далі наявна більше, ніж просто інверсія наративу Кіплінга в уривку «молодий студент був тепер індійцем, старий мудрий вчитель був англійцем» [7, с. 111], тому що поняття «англієць», використа-

не стосовно «пацієнта», та «індієць», застосоване по відношенню до Кіпа, є класифікаціями національності, які не визнають нового значення ідентичності у постколоніальному та післявоєнному контексті.

Як захист проти руйнації та привласнення, Кіп залишається вірним своєму ретельно викладеному тюрбану і своєму довгому волоссю, єдиним ознакам, які відрізняють його від британських солдат. Він знає, що його спроба встановити «цілісну» та монолітну ідентичність приречена на поразку, тому що у багатьох аспектах він є у найбільшій мірі «англійцем» серед своїх товаришів: «Я виріс у країні, де поважають традиції, проте пізніше був змушений частіше зустрічатися з традиціями вашої країни і зник до них... Я знав, якщо я візьму чашку не тими пальцями, мене виженуть. Якщо неправильно зав'яжу краватку, мене проігнорують» [7, с. 283]. Він обурений цим і спрямовує свою злість на людину, яку він співвідносить із місцем, де живуть ті, хто нав'язав йому свою культуру. Він відводить свою зброю від скульптури і натомість «націлює на англійця» [7, с. 283], англійського пацієнта. Він хоче вбити те, що бачить у самому собі. Цей вирішальний момент трапляється, коли Кіп змушує англійського пацієнта послухати по радіо повідомлення: «Одна бомба. Потім інша. Хіросіма. Нагасакі» [7, с. 284]. Він хоче звільнити себе від провини, яку відчуває, адже він допомагає нейтралізувати ті бомби, які колонізатори скидають на інші країни замість того, щоб попередити «бомбування жовтих рас у світі» [7, с. 286]. Проте роман на цьому не закінчується. Окрім ствердження гібридності персонажів, пригадування атомної бомби встановлює нову бінарність, у яку потрапляють персонажі у кінці роману. Для Кіпа не має значення, чи англійський пацієнт був на боці німецької чи англійської армії, саме його відношення до категорії тих, хто скинув атомну бомбу, змушує Кіпа повернутися до Індії у якості лікаря: «Яка різниця – американець, француз! Коли ви починаєте бомбити жовту расу, ви англійці» [7, с. 286].

Кіп усвідомлює, що «вони б ніколи не кинули таку бомбу на білу націю» [7, с. 286]. У цьому значенні атомна бомба впевнено відбудовує подвійність, яку персонажі поступово та з боєм розбирали у спробах постати зі соліпсизму. Світ вілли Сен Джироламо руйнується, коли туди вторгається зовнішній світ. Погляд на Кіпа і Хану у кінці роману, коли вони знову у своїх «рідних» країнах, показує новий вид ув'язнення і робить пророцтвом давнє твердження Караваджо про те, що «проблема нас всіх у тому, що всі ми знаходимося там, де б ми не мали бути» [7, с. 122].

Тоді як роман М. Ондаатжі, на перший погляд, здається більш песимістичним, ніж багато інших так званих оспівувань гібридності, що належать постколоніальним теоретикам та авторам, він дає читачеві можливість взяти участь у написанні історії, а значить, і у формуванні майбутнього. У даному випадку «читач... повинен підтримувати оповідачеві компанію і, врешті-решт, розповісти свою власну версію історії» [3, с. 208]. Читачеві,

замість викладу історичних уроків, доводиться поглянути на «камень історії, що ковзає по воді» [7, с. 299] і зробити свої власні висновки про те, як оцінити бінарну опозицію «Інше-Свое», «варварське-цивілізоване», якою закінчується роман. Більше того, висновки роману, який фокусується на неминучій реальності розбитих на частини ідентичностей, не є нейтральними у цьому відношенні.

Бінарності встановлюють опозиції, які врешті-решт відкривають шлях до амбівалентності історичного процесу, таким чином стираючи будь-який твердо встановлений бар'єр між тими, хто є «варварськими», та тими, хто є «цивілізованими». В кінці кінців, англійський пацієнт залишається загадкою, як і більшість подій в історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bhabha H. K. *The Location of Culture* / Homi K. Bhabha. – London : Routledge, 1994. – 408 p.
2. Certeau M. *Heterologies : Discourse on the Other* / M. Certeau. – U. of Minnesota, 2000. – 279 p.
3. Cooke J. *The Influence of Paintings on Five Canadian Writers : Alice Munro, Timothy Findley, Margaret Atwood and Michael Ondaatje* / J. Cooke. – Lewiston : Edwin Mellen Press, 1996. – 251 p.
4. Heble A. *Michael Ondaatje and the Problem of History* / A. Heble. – Indiana University – Purdue University, 1989. – 14 p.
5. Llarena-Ascanio M.–J. *Michael Ondaatje's Use of History* / M. – J. Llarena-Ascanio // *The Guises of Canadian diversity : new European perspectives* / [ed. by S. Jaumain and M. Maufort]. – Amsterdam–Atlanta, 1995. – P. 19–26.
6. Madhumalati A. *History and Story : Unconventional History in Michael Ondaatje's «The English Patient» and James A. Michener's «Tales of the South Pacific»* / A. Madhumalati // *History and Theory*. – Wesleyan University, 2002. – Theme Issue 41. – P. 43–55.
7. Ondaatje M. *The English Patient* / M. Ondaatje. – New-York : Vintage International, 1992. – 320 p.
8. Raman S. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory* / Selden Raman. – New-York : Harvester, 1989. – 303 p.
9. Renger N. *Cartography, Historiography, and Identity in Michael Ondaatje's «The English Patient»* / N. Renger // *Glage L. Being in transit*. – Amsterdam–Atlanta, 2000. – P. 111–124.
10. Scobie S. *The Reading Lesson : Michael Ondaatje and the Patients of Desire* / S. Scobie // *Essays on Canadian Writing* [Michael Ondaatje Issue]. – 1994. –No. 53. – P. 92–106.
11. Tötösy de Zepetnek S. *Michael Ondaatje's The English Patient, «History», and the Other* [Електронний ресурс] / S. Tötösy de Zepetnek // *CLCWeb : Comparative Literature and Culture*. – 1999. – 1.4. – Режим доступу <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb>.

© Иванова Н. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 25.06.10 р.